

ЗАКАРПАТСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ «ВЕСТНИКА ДЛЯ РУСИНОВ АВСТРИЙСКОЙ ДЕРЖАВЫ»

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2013. – Випуск 2 (30)

Світлик Н. Закарпатська проблематика на сторінках «Вестника для Русинів Австрійської держави»; 11 стор.; кількість бібліографічних джерел – 25; мова українська.

Анотація. У статті охарактеризовано основні проблеми історії Закарпаття на сторінках віденського офіційного видання – «Вестник для Русинів Австрійської держави». Опрацьовано матеріали публіцистики регіональних вчених на шпальтах вказаного видання, вказано на їх роль для культурного зближення обабіч Карпат.

Ключові слова: «Вестник для Русинів Австрійської держави», публіцистика, періодика, преса, карпато-україніка.

Періодична література є важливим джерелом історичного дослідження. Особливою є її роль для вивчення культурного та наукового розвитку того чи іншого регіону. А якщо говорити про культурну взаємодію між українськими землями, то тут фактор періодики є незамінним як в джерельному, так і в історіографічному плані. У вітчизняній історії знаходимо чимало прикладів культурного єднання українських земель шляхом друкованого слова. В цьому дослідженні мова піде про два західні українські регіони – Закарпаття і Галичину.

Історія заснування та розвитку періодичної преси Галичини та Закарпаття має певну історіографічну базу. Однак цих досліджень, на жаль, надзвичайно мало і вони не дають повної характеристики проблеми. Ще наприкінці XIX століття галицький вчений Іван Левицький зробив спробу узагальнити відомості про те, що видається і публікується на українських землях Австро-Угорської імперії. Результатом його роботи стала обширна монографія «Галицко-русская библиография XIX-го столетия съ узглядненіемъ изданій появившихся въ Угорщині и Буковині (1801-1860)» [12]. Це бібліографічне видання надзвичайно важливе, оскільки містить оглядову інформацію про всі тогочасні видання.

Періодична література XIX століття більш успішно почала досліджуватись в другій половині XX століття. Особливо це стосується закарпатської періодики, яка стало предметом дослідження для науковців Ужгородського національного університету. Ще в радянський час опублікували свої наукові розвідки такі відомі вчені, як П.Лінтур [13; 14], П.Лісовий [15]. В наш час проблемам вивчення періодики Закарпаття та Галичини присвячують свою наукову роботу ужгородські професори як: Д.Данилюк [3], С.Федака [24] та інші. Їх роботи містять цінні джерельні дані та загальну інформацію з історії розвитку окремих періодичних видань.

Найновішими ґрунтовними виданнями, з яких можна почерпнути інформацію про найбільш відомі періодичні видання XIX століття, є монографії М. Романюка «Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т.» [23] та А.Животка «Історія української преси» [9].

Однак вся ця різноманітна історіографічна література подає лише загальну інформацію про історію розвитку того чи іншого видання, майже не зачіпаючи змістовий аспект. Метою ж цього дослідження є звернення до змісту періодики другої половини XIX століття, а саме дослідження на сторінках галицьких видань публіцистики закарпатських вчених. На даний час ця проблема є майже не розробленою. Виняток хіба що становить публіцистика О.Духновича, окремі елементи якої вже доволі вивчені.

Активно на процес налагодження культурних взаємин між Закарпаттям і Галичиною впливав «Вестник» (скорочена назва від офіційної – Н.С.). Його видавництво розпочато у Львові як спільного видання для всіх русинів Австрійської держави. Перший номер з'явився 2 липня 1849 року під назвою «Галичо-руській Вестник».

«Вестник» виходив 3 рази на тиждень – у вівторок, четвер, суботу. Редактором був Николай Устіянович. «Галичо-руській Вестник» – став друкованим органом уряду. Цей часопис складався з двох частин: офіційної і неофіційної. У першій частині публікувалися оголошення уряду, у другій – новини з внутрішньої і закордонної політики. Часопис містив такі рубрики: «Розговори», «Дневник краєвий», «Кореспонденція» тощо. Активними співробітниками «Вестника» були Яків і Іван Головацькі, Богдан Дідицький та інші. У Львові до 1850 року вийшло 16 номерів «Вестника». В 1850 році його видавництво перенесено до Відня й перейменовано в «Вестник. Повременное письмо посвящено политическому и нравственному образованию Русинов Австрійської держави». Зокрема у першому віденському номері зазначалося: «Сегодня розпочинає «Вестник для Русинів австрійської держави» в Видни издаваемый первое свое четвертьрочье, и займе мѣстце Галичо-русского Вестника во Львовѣ выходившего» [1, с. 1]. У Відні «Вестник» також виходив 3 рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. Перший номер у Відні з'явився 17 лютого 1850 року. В склад редакції входили І.Головацький, Ю.Вислободський, Б.Дідицький.

З 1852 року редагувати «Вестник» почав Василь Зборовський. У Відні «Вестник» виходив до 1866 року, близько 100 номерів за рік. Окрім урядових розпоряджень і реляцій із області євро-

пейської політики, часопис мав також дописи економічного і політико-національного змісту. Як уже було вище сказано, “Вестник” проголошувався друкованим органом всіх русинів Австрійської імперії, тобто і галицьких, і буковинських, і закарпатських. Тому, звичайно ж, проблеми, пов’язані з нашим краєм, займали тут досить чільне місце. Це були повідомлення різного характеру: економічного, політичного чи соціально-статистичного. У виданні чітко пропагувалися взаємини галичан із закарпатцями під пильним оком цісаря. Плідну співпрацю з “Вестником” вели наші закарпатські діячі. В першу чергу це був О.Духнович, який друкував тут чи не найбільше своїх матеріалів. Дописував у Відень і І.Раковський, підписуючись псевдонімом “Панноніянин”. Також знаходимо у “Вестнику” численні анонімні замітки, адресовані із Закарпаття. Багато тут матеріалів про етнографію і географію краю, зібраних редакцією.

Перші відомості, що стосувалися Закарпаття, знаходимо у віденському “Вестнику” вже в першому номері (1850 р.). Тут Ніколай Нодь – каплан віденський, а в минулому префект в Закарпатті, вітає вихід видання і дає настанови молодим клірикам в Ужгороді і в Мукачеві, щоб “бралися за перо” [21].

В числі 14 “Вестника” цього ж року розмістилася і перша допись О.Духновича, надіслана анонімно. В ній автор вітає вихід видання: “Вы наставник, вы оучитель, вы начальник народа есте...” [22, с. 54]. В наступному номері в своєму анонімному повідомленні О.Духнович пише: “Веселым духомь розголушується, что русиновь нашихь нова конституция такь возбудила, что и сами оть себе змагаються прекрасну народность свою оуважати...” [4, с. 59].

В номері 18 за 1850 рік зустрічаємо перші статті “Панноніянина” (І.Раковського). Особливо ґрунтовною є його стаття “Уведомленіе о русскомь округі Унгарскомь”. Тут автор повідомляє про утворення в Закарпатті русинських округів: “Мы оуверени есме, ако изь множества числа Русиновь оугорскихь не едень токмо, но больше округовь возставитися маеть... на место досель оупотребленного мадырського языка ныне наш русский за оурядовый супровожденный есть” [20, с. 74]. Під цією статтею є примітка від редакції: “Сь великим удовольствием витаемо ми тот ревний сотрудь угорськихь соплеменниковь нашихь, сь якимь они кь воздвиженію народности содействуютъ” [20, с. 74].

В числі 22 читаємо замітку І.Раковського про необхідність культурного єднання обабіч Карпат. Як активний учасник регіональної співпраці він пише: “Мало еще времени минуло, отколи начинаемь спознаватися сь Галицискими нашими Родимцами, и се что далее всегда явнейше видимее, же едень духь народности, едное намерение стремлений...” [17, с. 87]. Тут же автор статті вказує і на шляхи культурного єднання: “Вестникъ и Зоря Галицка есть намь оное поле, на которомь подобаеть намь домагатися, абы есме себе споразумили... письменность нашу розвивали...” [17, с. 87].

В декількох наступних номерах “Вестника” також підряд знаходимо цікаві статті Панноніянина.

Перша – “Промишленіе о учебномь просвещеніи въ Русиновь Угорскихь” – присвячена аналізу освіти і науки на Закарпатті. В ній автор намагається висвітлити головні причини культурного занепаду: брак шкіл і культурних установ, угорська мова навчання, пасивність русинської інтелігенції тощо. Він пише: “Мы не стыдимся признати, же народ нашъ взором просвещенства оумного, сдолности гражданскыя, и избобразования свитского много назадъ отсталь отъ иныхь народовь, но обвиняемый ли есть онъ про то?” [19, с. 130]. Автор даної статті акцентує увагу на мадыризації як на основній причині культурного занепаду.

Ще більш інформативною є наступна стаття Панноніянина без заголовку, підписана “Изъ Оунгвара 19/31 мая”. В ній автор зачіпає актуальну проблему про місце тих чи інших народів в історії, про рівноправність націй. Він наголошує на підневільному становищі закарпатських русинів: “...что стоить нам трудити и шибатися о народности нашей, ми все бедни, худобни есьме, письменность някой, заступниковь няких не иміеме, не есть возможности намь сь другими народами равную теч одержати, и про то лучше есть к нам инимь народам приключитися...” [18, с. 190]. Однак, тут же автор заперече сам собі і пише, що можливості до культурного пробудження мають бути, – “чи ли иніе народи гнетъ сь начала сталися сильными и дужими? Родить ли ся кто доспілим и совершенним на сей світь... Народъ наш, которий числом знакомитий и не спорчений есть, довільно сили имееъ для содержанія и як оумного так и вещественного своего воспитанія...” [18, с. 191].

В одному із наступних номерів видання І.Раковський продовжує цикл своїх роздумів навколо проблеми культурного і національного прогресу, зокрема він пише про ставлення влади до таких потуг: “...мадырамь бы то приемно было, абы мы ничего не добивалися но молчали, и ярмо рабства на далее носили, но сего мадыре доколе нынешняя оустава державная ненарушимо будетъ стояти дармо ожидають отъ насъ... Правительство не токмо для мадыровь есть, но и для иныхь народовь...” [16, с. 274].

Активним дописувачем до віденського “Вестника” був і О.Духнович. Основну частину його публіцистики становили повідомлення, присвячені мовним суперечностям. Вчений знову схиляється до думки про відмінність літературних говорів обабіч Карпат: “...мы между разными племенами розсеяны, еднимь хотяй голосом, но различными створяемься выражениями...” [8, с. 115]. Однак закарпатський будитель не втрачає надії на можливість культурного єднання, шлях до якого він бачить через мовну уніфікацію. Зокрема він пише: “...не взираемь на провинциализмы, и поместий разности выражений, но пишимь едною всимь разумительною, письменною беседою, и то на которую вы братия Галичане склоннийши будете; - мы – меньшая часть на все лучшее пристанемь, и вась оуважати будемь; но просимь и оумоляемь вась, оуважайте и вы на насъ и Буковинцевь братовь своихь...” [5, с. 138].

Патетичні заклики О.Духновича до мовного єднання (“... не сражайтесь бесполезными расправами, но соединенными силами споимся”) не завжди знаходили відгуки з галицької сторони, тому мовні суперечки на сторінках преси не припинялися.

В своїх публікаціях О.Духнович закликає до культурного прогресу і просвітництва, невігластво і неосвіченість він називає головними причинами соціальної апатії та економічної безпорадності. Підкреслюючи роль науки, вчений пише: “Иные народы не терпят только нужды, бо помагают себе разумомь, а разумь откуда черпается? – Изъ книжокъ, изъ чтенія,... Братья... спешить постепенно въ наукахъ, въ просвещеніи, и сама собою укажется вамъ дорога лучшей будущности.” [6, с. 270].

З 1862 року у віденському “Вестнику” відкривається рубрика під назвою “Зъ оугорско-руськихъ сторонъ”, в якій протягом 4 років до закриття видання, в 1866 році, друкувалося багато матеріалів про Закарпаття. Цікаві відомості знаходимо про відродження русинів, розвиток культури, освіти і науки, відносини з галичанами і т.д. Матеріали подавалися без авторства, лише один раз повідомлення було підписано “Василій Єпископъ”. В одному з перших повідомлень цього циклу читаємо: “До року 1848 спали многія племена летаргічним сном; стали пробуджатися и пробудившись зайшли досить далеко. Галицкіи Русини сделали крокъ за короткое время, якъ редко которий народъ, в подобномъ положеніи и подь подобными обстоятельствомъ. У насъ неть такой пресси якъ на Галицкой Руси... Отъ р.1848 инніи племена в Оугрії много зрбили в свою користь. Только ми оугорскіи русини – ничь. Съ жалемъ музема признали что наше пробужденіе 1850 року було похоже на соломенный паломень; якійсь чась плахкотлель той огонь, ажъ почти целкомъ погасъ” [10, с. 11].

Далі автор повідомлення аналізує причини такого культурного занепаду Закарпаття. Він пише: “Тогда мали мы предводителей, мали корифеев: Духнович, Добрянскій съ юношескимъ жаромъ стали на челе свого народа... теперь предводителей неть – хотя последователей немала сума бы знайшлася, бо юношество наше одушевление не такъ, якъ батьки его! Есть и народолубцы, суть таланта...” [10, с.12]. Тут же автор говорить про бездіяльність всієї закарпатської інтелігенції: “Бо ми мадаре, най пропаде все, лиш ми тютюн куримъ, и горілку варимъ, бо то конституція! Чортъ нам до народнихъ прав!” [10, с.12].

В дискусію до автора попередньої статті долучається і О.Духнович. Він в 6 номері “Вестника” за 1863 рік в своїй замітці критикує автора вище зга-

даної статті. Вчений пише: “...не больше ли вредятъ народности нашей саміи рускіи демагоги, нежеле мадаре?... Подпоруеть ли кто русскую літературу? Колько оттисковъ Вестника, Слова, Галичанина, Львовянина, Перемишлянина, отбераеться чрезъ шестисотъ тысячний народъ въ Оугорщине? Кто покупуетъ рускіи книжечки, кто конверсує по-руски со своими детьми?” [7, с. 23].

В цьому ж 6 номері “Вестника” за 1863 рік продовжується цикл статей “Изъ Оугорско-руськихъ сторонъ”. В даних повідомленнях йдеться про необхідність заснування на Закарпатті власних часописів. Порівняння знову йде з галицькими русинами: “Хотя Русини галицкія соразмерно к иннимъ народамъ найменше ихъ мають (тобто часописів – Н.С.), бо лише 4, але позираючи на ихъ рух на літературномъ поле, без всякой трудности можъ повісти, что о пару летъ буде ихъ газетъ 4-5 разъ больше” [11, с. 23]. Далі автор пише про ситуацію на Закарпатті: “Народъ єсьме, и нимъ держатися любеме, бо владіємъ власнимъ языкомъ, звичаями и письменностию. Но якъ ми дбаємъ о тотъ нашъ языкъ, о словесность, то показуєть, же не маємъ ни одной своєї часописи... оу насъ би писателей небраковало. Но в сожаленію лише читательства мало... ми кажемъ обохъ не достає... же мало писателей оу насъ, доказують редкое оучаствованіе в иньшыхъ часописахъ, которіи радо одступають намъ містця. Если немаємъ власного органа, то воспользоватися би надься сусіднімъ братськимъ полемъ...” [11, с. 24]. Таке повідомлення автора статті чітко окреслювало тодішню ситуацію на Закарпатті. Брак власних видань і небажання брати активну участь у галицьких виданнях аж ніяк не сприяли культурному піднесенню русинів-українців Закарпаття.

Поряд з великими статтями в циклі “Изъ оугорско-руськихъ сторонъ” вміщалися і коротенькі повідомлення, основні теми якихъ стосувалися: театральних виступів галичан в Ужгороді, пересилання літератури на Закарпаття, відкриття газет в Ужгороді, заснування Общества св. Василя Великого і т. д. Наприклад, в номері 11 за 1866 рік було вміщено “Возваніє к вступленію въ члени літературного Общества св. Василя Великого въ Ужгороде”.

Вже сам факт, що закарпатська проблематика так широко обговорювалася в такому шановному виданні сприяв на користь культурного зближення. “Вестникъ для Русиновъ Австрийской державы” – став тим осередкомъ, який зближував інтелектуальні кола на шляху культурного і національного прогресу. Історія Закарпаття на сторінках видання посідала вагоме місце, стимулюючи тим самимъ більш ґрунтовні взаємні регіональні дослідження.

Література

1. Вестникъ для Русиновъ Австрийской державы. – 1850. – Ч.1. – С. 1.
2. Габор В. Українські часописи Ужгорода. (1867-1944 pp.) / В.Габор. – Львів, 2003. – 563 с.
3. Данилюк Д. Проблеми історії Закарпаття на сторінкахъ західноукраїнської періодики XIX ст. / Дмитро Данилюк // Тези доповідей республіканської наукової конференції до 50-річчя воз’зеднання Північної Буковини, Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітівъ Бессарабіи з УРСР. – Чернівці, 1990. – С. 131 – 132.
4. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1850. – Ч. 15. – С. 59.
5. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1850. – Ч. 35. – С. 138.

6. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1852. – Ч. 68. – С.270.
7. Духнович О. Изъ Пряшева / О.Духнович // Вестникъ. – 1863. – Ч. 6. – С.23.
8. Духнович О. О словесномъ Русиновъ совокуплении / О.Духнович // Вестникъ. – 1850. – Ч. 29. – С. 115.
9. Животко А. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999.
10. Изъ Оугорско-руських сторонъ // Вестникъ. – 1863. – Ч. 3. – С. 11.
11. Изъ Оугорско-руських сторонъ // Вестникъ. – 1863. – Ч. 6. – С. 23.
12. Левицький І. Галицко-руская бібліографія ХІХ-го століття съ узглядненіемъ изданій появившихся въ Угорщині и Буковині (1801-1860) / І.Левицький. – Т. 1. Хронологическій список публикацій (1801-1860). – Львов : изданіе автора, 1888. – 166 с.
13. Лінтур П. Закарпатський журнал “Листок” (1885-1903) // Доповіді та повідомлення УжДУ. Серія філологічна / П.Лінтур. – Ужгород, 1963. – С. 34–37.
14. Лінтур П. Сатирична газета “Сова”. Доповіді та повідомлення УжДУ. Серія філологічна / П.Лінтур. – Ужгород, 1960. – С. 104–107.
15. Лісовий П. Журналістика Закарпаття 50-70-х років ХІХ ст. і її зв’язки з іншими українськими землями та Росією (конспект лекцій) / П.Лісовий. – Ужгород, 1969. – 50 с.
16. Панноніянинъ. Допись. // Вестникъ. – 1850. – Ч. 69. – С. 274-275.
17. Панноніянинъ. Изъ Оунгвара // Вестникъ. – 1850. – Ч. 22. – С. 87.
18. Панноніянинъ. Изъ Оунгвара // Вестникъ. – 1850. – Ч. 48. – С. 190.
19. Панноніянинъ. Промышленіе о учебномъ просвещеніе въ Русиновъ Угорскихъ // Вестникъ. – 1850. – Ч. 33. – С. 130.
20. Панноніянинъ. Уведомленіе о рускомъ округе Унгарском // Вестникъ. – 1850. – Ч. 18. – С.71.
21. Подъ Николай. Слово къ молодому клиру Унгарскому // Вестникъ. – 1850. – Ч. 2. – С. 6.
22. Пряшовъ. 1 марта // Вестникъ. – 1850. – Ч. 14. – С. 54.
23. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848—1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. / М.Романюк — Т. 1. 1848—1900 рр. — Львів: Світ, 2001. — 744 с.
24. Федака С. Ужгородські газети минулого століття / С. Федака // Ужгород. – 1999. – № 11. – С. 11.
25. ЦДІА у м. Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 1164. – Листування з замовниками в Угорщині про пересилання книжок. – 20 арк.

Неля Свитлик

**ЗАКАРПАТСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА НА СТРАНИЦАХ
“ВЕСТНИКА ДЛЯ РУСИНОВ АВСТРИЙСКОЙ ДЕРЖАВЫ”**

Аннотация. В статье охарактеризованы основные проблемы истории Закарпатья на страницах венского издания – “Вестника для Русинов Австрийской державы”. Проработаны материалы публицистики региональных ученых на шпальтах указанного издания, указано на их роль для культурного сближения с обеих сторон Карпат.

Ключевые слова: “Вестник для Русинов Австрийской державы”, публицистика, периодика, пресса.

Nelja Svitlik

**TRANSCARPATHIAN PROBLEMS ON THE PAGES
OF «WESTNYK DLYA RUSINOV AUSTRIJSKOJ DERZHAVY»
(«BULLETIN FOR THE RUTENIANS TO THE AUSTRIAN POWER»)**

Summary. The paper describes the main problems of the history of Transcarpathia pages Viennese official release - «Journal for Rusinov Avstryyskoy state.» Processed materials journalism regional scientists pages This edition is indicated on their role in the cultural convergence on both sides of the Carpathians.

Keywords: «Journal for Rusinov Avstryyskoy state» journalism, periodicals, newspapers, karpatoukrayinika.

*Стаття надійшла до редакції
12 лютого 2013 року*

Світлик Неля Михайлівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України УжНУ.